

ТРАНЗИЦИЈАТА НА ОБРЕДНИТЕ ВОДИЧАРСКИ ПЕСНИ, ВО ЗАПАДНА МАКЕДОНИЈА (ПО ПРИМЕРОТ НА СЕЛОТО БИТУШЕ, ДОЛНА РЕКА) ОД КРАЈОТ НА XX ВЕК ДО ДЕНЕС

Мелита Ивановска

ЈНУ Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје

Датум на прием: 23.1.2025

Апстракт: Културната транзиција е неизбежен процес кој произлегува од промените во општеството. Модернизацијата воведува нови карактеристики, целосно заменувајќи некои општествени форми, каде што притоа се задржува суштината на традиционалните практики. Овој феномен е евидентен во транзицијата на некои обредни песни од еден во друг општествен период, особено во текот на неколку децении.

Во случајот со обредните песни од обредниот циклус за време на празникот Водици во с. Битуше, посебно е интересен преминот од минатото во сегашноста, кој се однесува само на овој жанр пеење. Ритуалите и песните поврзани со Водици сè уште живо опстојуваат во с. Битуше, Долна Река. Што се однесува до другите жанрови на обредно пеење (за Ѓурѓовден, свадбени обредни песни и сл.), тие или исчезнале потполно или останале само во колективната меморија на постарите жители.

Оваа студија има за цел да ги анализира музичките промени, кои произлегуваат од транзицијата на жанровите на обредното пеење за Водици, каде што се зачувал локалниот идентитет, но и се инкорпорирале нови современи елементи.

Клучни зборови: културна транзиција, социјални промени, модернизација, традиционални практики, обредни песни

Транзицијата на културата е неминовен процес, кој е резултат на промените во општеството. При процесот на модернизација извесни општествени форми целосно се заменуваат, а некои ја задржуваат суштината на традиционалните практики и понатаму егзистираат како реликти. При истражувањето на традиционалните песни, особено ако притоа е вклучен подолг период, се забележливи промените што настанале како резултат на транзицијата, како: целосното исчезнување на песни, исчезнување на делови од текстови и музички карактеристики, кои се предмет на истражување во овој труд. При преминувањето од еден период во друг е забележливо прифаќањето на новите форми, но и задржувањето на дел од идентитетските обележја карактеристични за подрачјето, кое е предмет на анализа.

Во оваа студија, како пример за анализа се земени обредните песни од водичарскиот обреден циклус во селото Битуше, Долна Река. Заедницата до ден-денес го изведува водичарскиот обред негувајќи го како свое нематеријално културно наследство. Но, транзитирањето само на водичарскиот пејачки жанр поврзан со кумството на Свети

Јован до современо време, буди интерес за анализа и отвора прашања, поврзани со причините коишто придонеле до оваа состојба. Имено, обредните песни кои се изведувале при обредните поворки за повикување дожд, Додоле, или за Ѓурѓовден, како и песните од свадбениот обреден циклус, и останатите песни од календарскиот и некалендарскиот обреден циклус, не се задржале до современото општествено живеење и не транзитираат. Тие, или се сосема исчезнати од живата практика или се само дел од колективната меморија на постарите жители на селото Битуше.

Транзицијата на музиката до современо време е истражувана од повеќе автори. Според истражувањата на Марк Слобин, музиката при транзитирањето егзистира низ два аспекта – од една страна таа е длабоко вкоренета во традицијата преку своите традиционални модели, а од друга, таа е трансцендентна (Slobin 1996: 3). При својата анализа на транзицијата на музиката и на формите во кои се појавува, тој истакнува дека од една страна музиката се „раствора“ во вселената, додека од друга, истовремено се сместува во индивидуалната и во колективната меморија:

Музиката го содржи вообичаеното, познатото, но исто така дејствува како предвесник на промените. Тоа помага да се оркестрира: личниот, локалниот, регионалниот, етничкиот, верскиот, јазичниот и националниот идентитет. Стабилна, но постојано во движење, музиката нуди впечатливи метафори и опишани податоци за разбирање на општествата во моментите на транзиција

(Slobin 1996: 3).

Преку ова може да се согледа дека принципите на музиката при нејзината транзиција, од период во период, ги зачувуваат своите основни идентитетски обележја.

За зачувувањето на идентитетските обележја, преку примерот на селото Битуше, Долна Река, и за водичарските обредни празнувања, сведочат теренските истражувања, кои ми овозможуваат да ја согледам трансформацијата на песните од периодот на 1990 година, со моето прво теренско истражување таму, па сè до денес, во 2025 година. Промените, кои настануваат, се спонтани и прилично незабележливи, а се однесуваат на: намалување на бројот на песни во обредниот комплекс, исчезнување на извиците во песните, отфрлање на извесни содржински делови на текстот кои се без значење за современиот човек, комбинирање на повеќе песни во една, видеоизменување на мелодискиот модел и слично. Од друга страна, и покрај целото осовременување, изведбата на водичарските песни во селото Битуше сè уште живо се изведува и ги носи сите значајни идентитетски белези од минатото: естетиката на изведбата, моделот на музичко-сизетниот жанр, улогата на изведувачите во обредот, *кумсџаркиџи* и *кумовиџи*, а

притоа и редоследот на песните, каде што на почетокот на поворката се наоѓаат и главните изведувачи на песните, што им овозможува слушање и пренесување на вокалната традиција на останатите, помладите учесници.

За да се увидат разликите и сличностите што се појавуваат при транзитирањето на песните, за анализа беа земени, покрај сопствените теренски истражувања, и дигитализираните архивски материјали од Архивот на Институтот за фолклор „Марко Цепенков“ во Скопје.¹ Низ временската рамка од повеќе од педесетина години е изведена анализа на музичко-сизетни карактеристики и на естетиката на пеењето, со која се карактеризира пејачкиот израз на ова подрачје.

Литературата што ја опфаќа транзицијата на македонските традиционални песни е оскудна. За неа, кај нас најмногу истражува д-р Велика Стојкова-Серафимовска (2014), која, меѓу првите, ја објаснува транзицијата на песните како појава и трансформација, која притоа настанува како неминовен процес за нивната одржливост.

Овој значаен процес во транзицијата за зачувувањето на особеностите и идентитетските обележја, кој станува видлив во глобализацијата на светот, го истражува и Боне Величовски (2008) увидувајќи го процесот на обединување во глобализација:

Различноста е таа која се покажува во центарот на вниманието, која како вредност е точка на обединување за обичните луѓе, според која можат да се реперираат останатите координати – „како реакција на овие процеси, во земјите на поранешниот источен блок се забележува и извесно враќање кон традиционалните вредности, што никако не значи и отфрлање на новите

(Величовски 2008: 534: цит. спор. Стојкова-Серафимовска 2014: 25).

Во истражувањата на Цеферс Енгелхарт и Филип Болман (Engelhardt & Bohlman 2016) поврзани со транзицијата, се поставува уште еден аспект на транзицијата – нејзината временска непостојаност. Според нив, при создавањето на музичкото дело или на општествениот поредок или пак на културната практика, постои временска непостојаност, која се одразува при нивната репродукција и промена, која настанува во самиот ритуал или пак во религијата.

Поаѓајќи од аспектот на транзиција, која притоа носи трансформација на самиот процес, е неминовно да се разгледува која е вистинската причина или кој е вистинскиот мотив кој го има заедницата, во случајов во селото Битуше, Долна Река, за зачувување на изведбите на обредните празнувања за Водици и на изведбата на

¹ Во продолжение АИФ. Теренските снимки се регистрирани во периодот на 1967 и на 1968 година од Аритон Поповски.

обредните водичарски песни. Зошто токму обредната практика за Водици се задржува до ден-денес?

Колективната религиозност и побожност, односно верувањето во исцелителните моќи на светецот Свети Јован, можеби е една од причините за транзицијата. Таа потврда ја наоѓаме во неколку извори (Паликрушева 1975; Поповски 1975; Икономов 1988; Анастасовска и Боцев 1992; Stojkova-Serafimovska 2016). Тука е истражуван религиозниот аспект на изведбите, поврзани со Водици или со кумството на Свети Јован, кое се појавува во двоен и спротивставен аспект – од една страна Кумството е чест и благослов „Свети Јован на помош“, па Свети Јован му носи многу благосостојба на семејството, а од друга страна, пак, одбивањето носи голема несреќа.

Во заедницата постои верување дека одбивањето на кумството за Свети Јован, може да донесе големата несреќа, првенствено на семејството, а со тоа и на заедницата. На пример, постои верување дека куќите „се туруваат“, односно се распаѓаат ако семејството го одбие кумството.² За ова пишуваат и етнологите Паликрушева (1975), Анастасовска и Боцев (1992), истакнувајќи ја оваа двојност:

Казната за одбегнатото кумство е доста тешка. Но, кумството е и моќ. Кумот по верувањето е директен претставник на Бога – тој е самиот негов претставник „Свети Јован е бог на небото, а кумот на земјата“

(Паликрушева 1975: 65).

Исто така:

...самообврзаните Кумови го почитуваат дадениот збор чие заобиколување е немисливо, затоа што постои верување оној што ќе се откаже од кумството ќе биде „накажан“ – казнет (болест-смрт) од Свети Јован

(Анастасовска и Боцев 1992: 99).

За религиозноста во женските ритуални/обредни практики во светски рамки, истражува и етномузикологот Сара Веис (Weiss 2019). Таа посочува дека светските религии и заедниците што ги практикуваат, меѓусебно се конституираат. Поединци и групи во локални околности, идиосинкратски ги толкуваат „универзалните“ аспекти на нивните религии, правејќи ги свои. Според неа, овие локални сили често се во форма на заеднички активности, кои вклучуваат песна, синхронизирано движење или танц, како и други

² Информатор Драгица Ѓорѓевска (1947 – 2023), од селото Битуше, теренски истражувања во Скопје, во 2006, 2009, 2023 година; информатор Валентина Филиповска, родена во 1973 во Скопје, но по потекло од селото Битуше, теренски истражувања во Скопје, во 2024 година.

активности, кои би можеле да се идентификуваат како изведба (Weiss 2019: 23).

Покрај религиозниот аспект преку кој заедницата на селото Битуше го одржува својот идентитет, социјалниот аспект на изведбата е важен фактор за транзиција и за одржливост. За оваа комплексност В. Стојкова-Серафимовска ќе истакне дека во овој ритуал се забележува силната магиска и културна функција, која има длабоки социјални корени во заедницата, вклучена во изведбата (Stojkova-Serafimovska 2016: 109). И покрај општествената тенденција за обединување и вмрежување, заедницата на селото Битуше, без разлика на местото на живеење на нејзините членови и нивната секојдневна улога надвор од заедницата, успева секоја година да учествува во изведбата на обредот, зачувувајќи го својот културен идентитет, цврсто врежан во колективната меморија.

Во однос на музичко-сизжетните карактеристики на водичарските песни во пределот Долна Река и во селото Битуше, ќе дадеме осврт на оваа компонента. Принципот на изведбата на песните е групно и едногласно, или како што ќе се изрази една од информаторките – „едно го пееме“.³ Главните носители на пеењето се женските членови од заедницата. Во пеењето се јавува и вклучување на мажите, во интервалски сооднос со октава (8) во однос на мелодијата на женската изведба, но улогата на главен носител на обредното пеење е жената.⁴ Оваа карактеристика и денеска опстојува и не се менува (Поповски 1975; Ziegler 1982; Величковска 2012; Stojkova-Serafimovska 2016; Ивановска 2017).

Во однос на конструкцијата и релацијата меѓу текстот и мелодијата се јавуваат неколку истражувања (Ziegler 1982; Бицевски 1982; Линин 1983) поврзани со нивниот сооднос. Сузана Циглер ја изделува т.н. „удвоената строофа“, која претставува феномен, кој се сретнува во обредните песни и на останатите словенски и балкански народи (Ziegler 1982: 160). Таа ја смета за состојба, во која елементите од текстот и мелодијата не се совпаѓаат и ја нарекува „wortbruch“ (што значи – ‘скршен’), односно кршење на формата на необично место од мелодијата, каде што зборот е прекинат. Оваа карактеристика е наречена цезура, и е типична за обредните пејачки жанрови од пределот Долна Река, вклучително и за обредната пејачка традиција на Македонците со исламска религија во Долна Река (Ивановска 2017:

³ Информатор: Кристина (Сандеица) Милошоска, родена во 1910 година, во селото Крчишта, Албанија, омажена во селото Битуше, за Санде Милошоски, од с. Битуше, Долна Река.

⁴ За улогата на жената во обредното пеење види кај: Р. Величковска. 2020. *Македонската женска обредно-пејачка традиција, етномузиколошки есеи*. Скопје: стр. 67–80.

57). Пример за цезура во песните, е примерот „Заспала ми е бела Марија“:

Заспала ми е бела(а) Марија,
Меѓу два друма, два ма(а)настира,
Тује помина сам све(е)ти Јован.

Цезурата во песните, етномузикологот Родна Величковска ја разгледува понатаму и констатира дека е дел од функцијата на обредот:

Композициската законитост на народните песни настанувала заради одредени цели, не толку поради олеснување при изведбите или поради естетските разновидности на мелодијата, туку поради потреба од создавање посебни форми, избрани за да ги задоволат особеностите на пејачкиот стил, наменети за ваков вид песни

(Величковска 2020: 60–61).

Вториот елемент, за кој е забележано дека се појавува во сите области во Македонија при изведбите на обредните пејачки жанрови е намалување на репертоарот на песните. Во случајов исчезнуваат песни, кои содржински или симболично не се совпаѓаат со новите општествени случувања и заедницата денеска не ги препознава. Како пример може да послужи песната „Јадите, пите, веселите се“:

Јадите, пите, веселите се,
Ова је софра Свет⁵ Јованова,
Носите го, носите го, гравот од грашишќе,
од грашишќе.
Носите го, носите го, расол од вртишќа,
Да го јадет, да го јадет, ови чесни гости.

Оваа песна во теренското истражување на Аритон Поповски⁵ (во 1968 година во селото Битуше) била забележана како дел од водичарските обредни песни и се изведувала при „сучењето врпца“ кај семејството од стариот кум. Денеска се изведува во точно истиот момент од

⁵ АИФ, м.л. бр. 945, с. Битуше, 1968 год.

обредот, ги задржува истите музички карактеристики (метро-ритмички карактеристики, мелодиски модел, цезура) но има добиено сосема нова текстуална содржина. Делот:

Носите го, носите го, гравот од грашишке,
Носите го, носите го, расол од вртишка.

е сосема исфрлен поради неговата непозната содржина и непознатите поими (грашишке, вртишка) за новите помлади генерации. Песната денеска се изведува во сосема нова варијанта, која всушност е комбинација од повеќе песни, а тоа е:

Куме ле куме, ран бел босилек,
Јадите, пијте и веселите се,
Ова је софра, софра Свет' Јованова,
Сам Свети Јован заире носет,
Заире носет бела пченица,
Бела пченица, ведро ракија,
Ведро ракија, две ведра вино,
Две ведра вино, крава јалова.
Да му е жива Слободану глава,
Да му е жива Маркове глава...

Истата појава е забележана и со песните: „Еребичице, преперичице“ (види го примерот број 7), „Заспала ми е бела Марија“ (види го примерот број 10), „Прелетал ми сиви сокол“ (види го примерот број 9, кои според информациите од теренот, како и според истражувањата на Аритон Поповски (1968) се изведувале во куќата на новиот кум, на оној што ќе го земе крстот за Светијовановата слава. Овие песни се пееле од поворката кумстарки и по патот кон црквата и пред да влезат во дворот на црквата. Во последните 20-ина години, при нашите теренски истражувања, споменатите песни веќе не беа изведувани како дел од водичарскиот обреден циклус. Истата констатација ја донеле и Анастасовска и Боцев (1992), чии теренски истражувања се одвиваат во 90-тите години. Песните не беа изведувани ниту при моето последно истражување 2023/2024, што зборува дека овие песни веќе се исчезнати и не постојат ниту во меморијата на постарите жители на заедницата.

Песните „Добре ми дојде, Свети Јоване“ (види ги примерите со броевите: 4, 5, 6), „Јадите, пите, веселите се“ (види го примерот број 2), „Петор и Павле две ора водет“ (види го примерот број 8) и „Збогум, со здравје, Свети Јоване“ (види го примерот број 11), ги задржуваат сите музички карактеристики од минатото и транзитираат до денеска. Песна што најчесто се повторува е „Добре ми дојде, Свети Јоване“ и се пее во сите пригоди, заменувајќи ги некогашните песни што ги споменавме погоре.

Во однос на останатите музички карактеристики со кои се одликуваат обредните водичарски пејачки жанрови (метричко-ритмичките карактеристики, моделот на мелодиската форма и орнаментите), не се забележуваат промени и се задржале во рамките на музичкиот обреден модел, кој ги негува ова село.

Заклучок

Религиозноста кај заедницата од селото Битуше, како единствено село со православно население во регионот Долна Река, е една од причините за одржувањето на овој обреден комплекс до денеска. Покрај ова, изведбата е исто така поттикната и од социјалниот фактор на заедницата. Таа ги поврзува членовите од заедницата, ја зголемува нивната идентификација со културното добро и ја интензивира нивната поврзаност, без разлика на местото на живеење и на нивната секојдневна улога надвор од оваа заедница.

Останатите обредни практики, или се целосно исчезнати од живото изведување или пак се само дел од колективната меморија на постарите жителки на ова село.

Музичките карактеристики со кои се карактеризира изведбата на обредните водичарски песни е групната едногласна изведба и најчесто носители на пеењето се женските членови од заедницата. Се случува повремено вклучување и на мажите во придружба на пеењето, но улогата на главен носител на обредното пеење е жената.

Појавата на цезурата или прекинувањето, во релацијата текст – мелодија се сретнува во сите обредни пејачки жанрови од пределот Долна Река, вклучително и во обредната пејачка традиција на Македонците со исламска религија.

Се забележува редуцирањето на изведбите на песните, особено на оние, каде што текстуалниот и содржинскиот дел на песната веќе не се совпаѓа со новите општествени промени и заедницата денеска не ги препознава. Се задржуваат само четири песни, кои сè уште се изведуваат и се јавуваат на местата од веќе заборавените песни, а тоа се: „Добре ми дојде, Свети Јоване“, „Јадите, пите, веселите се“, „Петор и Павле две ора водет“ и „Збогум, со здравје, Свети Јоване“, од кои некои се со искombиниран текст од повеќе песни.

Во однос на останатите музички карактеристики со кои се карактеризираат обредните водичарски пејачки жанрови (метричко-ритмичките карактеристики, мелодискиот обреден модел и орнаментите), не се забележуваат промени и се задржале во рамките на музичкиот обреден модел кој ова село го негува.

Според сето горе наведено, при транзитирањето, обредните водичарски песни од селото Битуше, Долна Река, успеале да ги задржат обредните карактеристики за областа Долна Река, се прилагодиле на современото време, а се прифатени од целата заедница

Мелита Ивановска – *Транзицијата на обредните водичарски песни...*
која понатаму ја продолжува оваа обредна практика, вклучително и нејзините најмлади следбеници.

ЛИТЕРАТУРА

Кирилични изданија

Анастасовска, Ф. и В. Боцев. 1992. „Некои магиски елементи во изведувањето на обичајот Водици во селото Битуше“. *Етнолог*, год. I, бр. 1, Скопје, 98–197.

Бицевски, Т. 1982. „Кон соодносот помеѓу текстуалните и мелодиските осмислувачки начела во некои македонски архаични обредни форми“. *Македонски фолклор*, год. XV, бр. 29-30. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 171–175.

Величковска, Р. 2012. *Македонско традиционално народно пеење. Христијанство со мелодиска анализа*. Скопје: Маска.

Величковска, Р. 2020. *Македонската женска обредно-пеечка традиција, Етномузиколошки есеи*. Скопје: Р. Величковска.

Величковски, Б. 2008. „Фолклорното наследство и транзицијата“. *Транзициите во историјата и културата*. Скопје: Институт за национална историја, 533–545.

Ѓорѓиев, Ѓ. 2020. *Најстар стил на македонското народно пеење*. Скопје: Арслагина.

Ивановска, М. 2017. *Обредната пеечка традиција кај Македонците со исламска религија во Долна Река*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Икономов, В. 1988. *Старонародни песни и обичаи од Западна Македонија*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Линин, А. 1983. *Македонските стил и напев*. Скопје: Македонска книга.

Паликрушева, Г. 1975. „Кумството и побратимството на Свети Јован“. *Македонски фолклор*, год. VIII, бр. 15-16. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 65–73.

Поповски, А. 1975. „Водичарските обичаи и песни во с. Битуше (Река)“. *Македонски фолклор*, год. VIII, бр. 15–16. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 243–252.

Стојкова-Серафимовска, В. 2014. *Македонската вокална музичка традиција во процесот на општите културна транзиција од 80-тите години на минатиот век до денес*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“ [докторска дисертација].

Латинични изданија

Engelhardt, J. & V. Ph. Bohlman (eds.). 2016. *Resounding transcendence – Transitions in Music, Religion and Ritual*. New York: Oxford University Press.

Slobin, M. (ed.). 1996. *Retuning culture, Musical Changes in Central and Eastern Europe*. Durham and London: Duke University Press.

Stojkova Serafimovska, V. 2016. “Rituals and context – changes and continuity in two winter rituals in the Republic of Macedonia”. Proceedings of the Fifth Symposium of the ICTM Study Group on Music and Dance in Southeastern Europe *Music and Dance in Southeastern Europe: Myth, Ritual, Post-1989, Audiovisual Ethnographies*. Blagoevgrad: South-West University “Neofit Rilski”, 108–115.

Weiss, S. 2019. *Ritual soundings: women performers and world religions*. Urbana: University of Illinois Press.

Ziegler, S. 1982. “The relation text-melody in ritual folksongs of western Macedonia”. *Македонски фолклор*, год. XV, бр. 29-30. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 159–162.

Интервјуа

Кристина Милошоска, родена во 1910 година во с. Крчишта, Албанија, омажена во селото Битуше за Санде Милошоски. Сопствени теренски истражувања во 1990 година.

Доста Ѓоровска (1910 – 1992), родена во селото Битуше. Сопствени теренски истражувања во 1990 година.

Јорда Стефановска (1927 – 2011), родена во селото Битуше. Сопствени теренски истражувања во 2006/2009 година.

Драгица Ѓорѓевска (1947 – 2023), родена во селото Битуше. Сопствени теренски истражувања во: 2006, 2009, 2023 година.

Валентина Филиповска, родена во 1973 во селото Битуше, која живее во Скопје. Сопствени теренски истражувања во 2024 година.

Прилози

(нотни и текстуални примери)

1. Јадите, пите, веселите се⁶

⁶ Забелешки од Аритон Поповски: „Песната може да продолжи и со други стихови, како: „Чесни гости, чесни гости, Свет’Јованови“. Се пее од Василица (14 јануари) до Водици (19 јануари). Оваа и сите други водичарски песни се познати кај сите Македонци православни, во селата од Река, како и во другите села од мијачкиот крај“. Интервјуте се наоѓа на магнетофонска лента бр. 945, Архив на Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје. Мелографираа: Мелита Ивановска.

Јадите, пите, веселите се,
Ова је софра Свет' Јованова,
Носите го, носите го,
гравот од грашишће,
од грашишће.
Носите го, носите го, расол од вртишка,
Да го јадет, да го јадет, ови чесни гости.

2. Јадите, пите, веселите се⁷

Јадите, пите, веселите се,
Ова је софра Свети Јованова,
Сам Свети Јован заире носет,
Сам Свети Јован заире носет,
Заире носет бела пченица,
Бела пченица, ведро ракија,
Ведро ракија, две ведра вино,
Две ведра вино, крава јалова.
Да му е жива Слободану глава,
Да му е жива Маркове глава...
Да ми е село силно и весело.

3. Куме ле, куме, ран бел босилок⁸

Куме ле куме, ран бел босилок,
Јадите, пите, веселите се,
Ова је софра Свет' Јованова,
Сам Свети Јован заире носет,
Заире носет бела пченица,
Бела пченица ведро ракија,
Ведро ракија, две ведра вино,
Две ведра вино, крава јалова.
Да му е жива Слободану глава,
Да му е жива Маркове глава...
Да ми е село силно и весело.

⁷ Варијанта од теренско истражување во 2023 година, информатори: Драгица Ѓорѓевска и Валентина Филиповска. Песната се пее на истиот мелодиски модел како песната со број 1.

⁸ Варијанта од теренско истражување во 2023 година, информатори: Драгица Ѓорѓевска и Валентина Филиповска. Песната се пее на истиот мелодиски модел како песната со број 1.

4. Добре ми дојде, Свети Јоване⁹

Добре ми дојде, Свети Јоване,
Добре те најдов, еј нови Куме,
Не уплаши се, ток зарадвн се,
Сам Свети Јован заире носет,
Заире носет бела пченица,
Бела пченица, ведро ракија,
Ведро ракија, две ведро вино,
Две ведро вино, крава (и) јалова, и!
Да му је жива Горѓеве глава,
Да му је жива Рафеве глава.
Да му је жива Васкове глава,
Да ми је село силно и весело!!! (и!)

5. Добре ми дојде, Свети Јоване¹⁰

Добре ми дојде, Свети Јоване,
Не уплаши се, ток зарадвн се,
Сам Свети Јован заире носет,
Заире носет бела пченица,
Бела пченица вино и ракија,
Вино и ракија, крава јалова.
Да му е жива

⁹ Забелешка од Аритон Поповски: „Извикот го додава Свезда, и постарите така пееле. Оваа песна се пее кога се предаваат Водици од стариот кум на новиот. Тоа станува пред црквата, пред насобраниот свет, кога кумстарките, кои носат погачи на глава, во табли (плетени корпи за леб), постариот кум ги предава Водици на новиот. Оваа песна се пее и во домот на домаќините што ги имаат Водици“. (Интервјето се наоѓа на магнетофонска лента бр. 945, Архив на Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје. Мелографирала: Мелита Ивановска).

¹⁰ Варијанта од теренското истражување во 1990 година, информатор: Кристина Милошоска, родена во 1910 во селото Крчишта, Албанија. Се пее на истиот мелодиски модел како песната со број 4.

6. Добре ми дојде, Свети Јоване¹¹

Добре ми дојде, Свети Јоване,
Добре те најдов, еј нови куме,
Не уплаши се, ток зарадв се,
Сам Свети Јован заире носет,
Заире носет бела пченица,
Бела пченица, ведро ракија,
Ведро ракија, две ведра вино,
Две ведра вино, крава јалова.
Да му е жива Слободану глава,
Да му е жива Маркове глава....
Да ми е село силно и весело.

7. Еребичице, преперичице¹²

Еребичице, преперичице,
Високо леташ, далеку гледаш,
Далеку слегаш, на куќи слагаш,
На куќи слагаш, во куќи слава,
Да му е жива Петреве глава...

8. Петор и Павле две ора водет¹³

Петор и Павле две ора водет,
Петре Павлеве му говореше,
Покроткум Павле, покроткум брате,
Зер се девојки морни и уморни,
Цел денеска крсти носиле,
Крсти носиле, бога молиле.
Да му е жива...

¹¹ Варијанта од теренско истражување во 2023 година, информатори: Драгица Ѓорѓевска и Валентина Филиповска. Се пее на истиот мелодиски модел како песната со број 1.

¹² Песната е на истиот мелодиски модел, од теренско истражување во 1990 година, информатор: Кристина Милошоска, родена во 1910 во селото Крчишта, Албанија. Види мелограма број 1.

¹³ Песната е на истиот мелодиски модел, од теренското истражување во 1990 година, информатор: Кристина Милошоска, родена во 1910 во селото Крчишта, Албанија, а песната се изведува и денеска. Види мелограма број 1.

9. Прелетал ми сиви сокол

Прелетал ми сиви сокол,
Од море, од море.
Се застоја среде село,
На црков, на црков.
Не ми било сиви сокол,
Над црков, над црков.
Ток ми била Света Дева,
Марија, Марија.
И со неа девет крила,
Анџели, анџели.
Ој, ти вами седом крила,
Анџели, анџели,
Нел појдите в земни кледе,
Камнени, камнени.
Наточите три здравици,
Винени, винени.¹⁴

(продолжение на песната)...

Првиот е Свети Јован зимнего, зимнего,
Другиот је Свети Петор летнего, летнего,
Свети Јовани све му аскер заигра, запеа,
Петор и Павле две ора водет,
Петор Павлеве му говореше:
– Покроткум Павле, покроткум брате,
Покроткум ви го витото оро.
Ил' се девојки мории и уморни,
Цел ден денеска крсти носиме.¹⁵

¹⁴ На магнетофонската лента бр. 945, постои аудиопример на оваа песна. Испеана е до овој стих, а понатамошните стихови се само текстуално запишани од страна на Аритон Поповски.

¹⁵ Забелешки од Аритон Поповски: „Оваа песна се пее од кумстарките пред црквата. Потоа се почнува „Немско оро“ во такт: тик тик тик, так так так-тик тик тик, так так так. Со оваа песна завршуваат песните што се пеат од кумстарките пред Црков“. (Интервјуто се наоѓа на магнетофонска лента бр. 945, Архив на Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје. Мелогографала: Мелита Ивановска).

10. Заспала ми е бела Марија¹⁶

Заспала ми е бела Марија,
меѓу два друма, два манастира.
Тује помина сам Свети Јован.
Во рока носет стребрено котле,
а во котлето стребрено крсте.
А на крстето, крстен босилек.
Ми ја поштрка бела Марија.
Ми ја поштрка и се разбуди.
– Ој, греф ти било Свети Јоване,
Шко ме поштрка и се разбуди.
Малу си преспаф, голем сон видоф:
Тристана души по влакно врвет.
Од триста души три јостанале.
Првата душа шо греф имаше?
– По туѓи враќе преслушуваше!
Другата душа шо греф имаше?
– Ф комшии огон не поддаваше!
Треќата душа шо греф имаше?
– Туѓи малечки не поддаваше.

¹⁶ Забелешки од Аритон Поповски: „Песнава се пее кога се оди на гости со погача кај постариот кум“. Објаснување за зборот од Аритон Поповски: „подоваше“ означува „задојуваше“. (Интервјето се наоѓа на магнетофонска лента бр. 945, Архив на Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје. Мелогографирала: Мелита Ивановска).

11. Збогум, со здравје, Свети Јоване¹⁷

Збогум, со здравје, Свети Јоване,
Нока те прака, рано те чека,
Или те чекат силноно село,
Силноно село, све весело!

Сл. 1: Валентина Филиповска, кумстарка

¹⁷ Забелешки од Аритон Поповски: Со оваа песна стариот кум ги испраќа Водици и кај него завршуваат обичаите. (Интервјото се наоѓа на магнетофонска лента бр. 945, Архив на Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје. Мелографира: Мелита Ивановска).

**THE TRANSITION OF RITUAL SONGS DURING THE CELEBRATION
OF *VODICI* IN THE WESTERN PART OF MACEDONIA (ON THE
EXAMPLE OF THE VILLAGE OF BITUŠE, DOLNA REKA) FROM THE
END OF THE XX CENTURY TO PRESENT DAY**

Melita Ivanovska

“Marko Cepenkov” Institute of Folklore in Skopje

Summary

Cultural transition is an inevitable process resulting from changes within society. Modernization introduces new characteristics, replacing some societal forms entirely while retaining the essence of traditional practices. This phenomenon is evident in the transition of songs from one societal period to another, especially over several decades.

In the case of ritual songs from the *Vodici* cycle in the village of Bituše, there is a clear preservation and nurturing of this intangible cultural heritage by the community, still actively performed today. Particularly interesting is the transition of this singing genre, associated with the *kumstvo* ritual, from past to present, deserving analysis. Unlike other ritual singing genres (for Lazarus Saturday, St. George's Day, wedding ritual songs, etc.), which have disappeared or remain only in the collective memory of older residents, the *Vodici* rituals and songs have persisted in Bituše, Dolna Reka.

The study aims to analyze musical changes resulting from the transition of *Vodici* ritual singing genres, preserving their identity while incorporating new elements.